

Renata Vesecká, Jakub Chromý: Kriminalita, veřejnost a média, Problémy, o nichž se příliš (ne)mluví

Linde Praha a.s. 2009, 1. vydání, 124 stran

Zdeněk Koudelka *

Knihy se věnuje ožehavému tématu medializace trestných činů i trestního řízení. Výstižně je zvolen podtitul, neboť o kriminalitě a následném výkonu trestní spravedlnosti mluví skoro každý novinář. Mluví se ovšem v povrchním novinářském pojetí. Naopak dlouhodobá odborná a výzkumná činnost v této oblasti sice v některých případech je (práce Institutu pro kriminologii a sociální prevenci), ale obecně se o ni příliš nemluví ve srovnání s jinými oblastmi nejen trestního práva. Autoři si z obou přístupů zvolili ten náročnější - odborný, a zabývají se tématem v rámci tří samostatných částí.

Stěžejní **první část Fenomén kriminality v médiích** se prvotně věnuje oblasti **prezentace kriminality v médiích**. Zde autoři poukazují na fakt, že média se věnují prezentaci výběrově. Z celkové sumy kriminality si vybírají trestné činy zajímavé z pohledu oběti či pachatele (veřejně známé osoby) nebo schopné vyvolat silný citový náboj mezi veřejností (násilné trestné činy zvláště na dětech, ale i týrání zvířat). Média s touto mírou emocionality pracují a cíleně zesilují. Zvláště novinářsky úspěšné jsou zpravodajské seriály, kdy pro posílení čtivosti či sledovanosti média se trvale věnují určitému kriminálnímu činu s velkým emočním nábojem (jen si vzpomeňme na nedávnou kuřimskou kauzu týrání dětí ve spojení s tajemnou sektou). Někdy tento mediální zájem přesáhne vlastní život kriminální kauzy, která se stane námětem filmů na podkladě skutečných událostí, ovšem s rozdílnou mírou akceptace skutečnosti (Smrt stopařek 1979, Bolero 2004, Sametoví vrazi 2005). V rámci samotné mediální prezentace jsou zřejmé odborné meze, neboť naši novináři nejsou většinou odborníci na témata, o kterých píšou. Volně řečeno slovy bývalého premiéra Miloše Zemana – ten samý novinář je schopen věnovat se tématu jaderné energie, aby příští den s lehkostí sobě vlastní přešel na téma ekonomické a příště zcela na jiné. Doba, kdy by se novináři věnovali oblastem, pro které mají vzdělání a dlouhodobě získané znalosti je v nedohlednu. Zde recenzent poznamenává, že je pryč i doba, kdy se kriminalitě věnovali soudnič-

káři jako Rudolf Těsnohlídek v brněnských Lidových novinách v letech 1908-28 či v 80. letech 20. st. Ivan Milan Jedlička v pátečních Zemědělských novinách, kteří měli umělecký vhled – ne postoj lovce senzací. Přestože právnické fakulty chrlí nové absolventy, tak mezi novináři věnující se justici či kriminalitě většinou právníci nejsou a už vůbec mezi nimi nenalezneme Těsnohlídky či dokonce Čapky.

Kapitola věnovaná **televiznímu násilí** jako inspiraci trestné činnosti začíná velmi sugestivně citací výpovědi nezletilého otcovraha, že „*to chtěl udělat jako třeba v těch filmech*“. Navazuje informace, že 14letý divák televize v USA viděl asi 11 000 „vražď“. K televizi přistupuje **internet**, který v moderní době slouží nejen k prezentaci hraného násilí, ale může sloužit k návodům – např. návody pro výrobu výbušnin použitých při teroristických činech. Známé jsou hromadné sebevraždy domluvené po internetu. Nicméně autoři poukazují na skutečnost, že nelze jednoznačně označit televizi nebo internet za viníka trestné činnosti, neboť do hry vstupuje řada jiných faktorů (výchova, vzdělání). Autoři však správně poukazují i na skutečnost, že prezentované televizní násilí má vliv i na potencionální oběti – např. větší strach, abych se nestal obětí trestného činu, mne vede k větší opatrnosti. Stejně má televize vliv na podvědomí o práci policie, státních zástupců a soudců. Zde jsou velmi populární seriály typu Kriminálka Las Vegas, které však se skutečnou prací kriminální policie u nás nemají nic společného.

V kapitole **Realizace zásady veřejnosti v trestním řízení** se autoři zaměřují na protichůdnost různých legitimních zájmů. To konec konců v praxi dokumentoval spor o míru zveřejňování údajů z přípravného řízení trestního, které se může vážně dotknout oprávněných zájmů poškozených, svědků, ale i podezřelých či obviněných, kteří jsou zkratkovitě médii stavěni do role pachatelů, ale samotné trestní stíhání nevede k odsuzujícímu rozsudku. Naopak autoři zdůrazňují, že soudní fáze je již plně pod panstvím zásady veřejnosti, kdy jen

* doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D., Katedra ústavního práva a politologie, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno.

legitimní výjimky mohou tuto zásadu narušit. Veřejnost nechápe jen v tradičním pojetí faktické účasti veřejnosti při soudním jednání, ale i v možnosti záznamu soudního jednání. Přitom uvádí i judikaturu Ústavního soudu podporující možnost audiozáznamů ze soudního jednání. Stejným otázkám se autoři věnují i v následující kapitole **Podávání informací z trestního řízení sdělovacím prostředkům**, právě z pohledu informačního vztahu orgánů činných v trestním řízení a médií. Vzhledem k svému původu z Nejvyššího státního zastupitelství se autoři speciálně věnují úloze státního zastupitelství v této oblasti. Poukazují na to, že orgány činné v trestním řízení se nemohou dostat do situace pouhého dodavatele materiálu novinářům pro jejich mediální bomby, ale ani do situace absolutního odmítnutí komunikace s novináři, které je pak vedou k užívání jiných informačních zdrojů, jejichž výstupy mohou být od zjištěné pravdy velmi vzdálené. I zde poukazují na mnohost a často protichůdnost různých principů – např. principu informování veřejnosti skrze sdělovací prostředky, ale i principu presumpce nevinny a podloženosti informace. Zde recenzentovi vyvstala na mysl tzv. Kubiceho zpráva z roku 2006, která těsně před poslaneckými volbami přinesla řadu informací nepodložených a vycházejících z tzv. policejní operativy, což je občas informace na úrovni jedna paní povídala. Autoři se věnují i nelegálnímu získávání odposlechů novinářů, což může být doprovázeno korupcí úředních osob ze strany novinářů, ale i otázce tiskových mluvčích jako osob prvotně vzdělaných mediálně, nikoliv právně.

V druhé části **Právní profese na počátku třetího tisíciletí** se autoři zamýšlí nad obecným vnímáním právníků ve společnosti, přičemž používají mezinárodního srovnání společenského uznání. Právníci z toho nevycházejí dobře. Autoři však poukazují na rozdílnost jednotlivých právnických povolání (soudce x advokát) i na vliv médií v konkrétním případě. Advokát „ničemného vraha“ má díky médiím velmi malé sympatie u veřejnosti od prokurátora, který chce „spravedlivý trest.“ Poukazováno je i na to, že právníci jsou díky své činnosti v pozornosti médií mnohem častěji než jiné, často početnější profese. Na druhé straně však je o pozice právníků velký zájem, což autoři dokazují nejen převísem poptávky nad nabídkou v případě uchazečů o právnícké studium, ale velkým zájmem o tradiční právnícké profese soudce, státního zástupce a advokáta. Autoři poukazují na nový jev, kterým je dostupnost právnických profesí v praxi, kdy již určité právnícké povola-

ní nemusí být povoláním na celý život, ale je možné změnit právní profesi a novou obohatit o předchozí praxi. Prioritu věnují veřejnému renomé soudce a státního zástupce v jejich vzájemném vztahu. Státní zástupce je ve veřejnosti vnímán především jako představitel represe. I samotný odsouzení neviní z rozsudku prvotně soudce, ale státního zástupce, který je však jen stranou řízení před soudem. Zajímavý je prezentovaný výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, podle něhož jsou soudci a státní zástupci veřejností vnímáni hůře než dopravní policisté a strážníci obecní policie. Státní zástupci však jsou o trochu lépe hodnoceni než trestní soudci.

V třetí části **Veřejnost a kontrola kriminality** se autoři již nezabývají médii, ale některými prvky chování veřejnosti ve vztahu k trestné činnosti. Nejprve se zabývají ochotou svědků trestné činnosti zasáhnout a poskytnout pomoc oběti. Zde užívají řadu zahraničních výzkumů a zajímavých příkladů. Snad s naší povahou na tom nejsme tak špatně, když i v zahraničí platí autory uváděný příklad, že je v krizové situaci lepší volat „hoří“ než „pomoc“ (s. 95), neboť v prvním případě přijdou zvědavci, jejichž přítomnost může pachatele odradit, zatímco ve druhém se řada lidí rozhodne vytrahit, přičemž tendence neposkytnutí pomoci oběti roste s počtem svědků (s. 92-93). Nicméně vedle zajímavé části čerpající z výzkumů lidského chování se zde autoři až příliš pouštějí do rozboru pozitivně právní úpravy trestného činu neposkytnutí pomoci a souvisejících předpisů. V poslední kapitole třetí části se autoři věnují vztahu veřejnosti a oznamování trestních činů nebo udávání, jak vtipně vystihl autor předmluvy ke knize advokát Tomáš Sokol. Zde se autoři věnují především oznamování trestného činu krádeže, což je čin, kde většina oznamovatelů především v oblasti kapesních krádeží ví, že úspěšnost odhalení pachatele je minimální. Otázkou je, zda právě krádež, která má tuto charakteristiku, je tím správným vybraným trestným činem pro zkoumanou oblast.

V knize jsou dvě drobné vady, kdy na s. 17 v posledním odstavci je hovořeno o *zvýšení* horní hranice trestní odpovědnosti, když z kontextu plyne, že se myslí její *snížení*. Na s. 39 v prvním odstavci se hovoří o novele trestního řádu s účinností 1. 1. 2009 v budoucím čase, která však samozřejmě již nastala, což uniklo autorům při korekturách. Jinak je kniha velmi dobrým příspěvkem do odborné, tedy nikoli novinářské, debaty v dané oblasti.